

I N
M. ANTONIUM.
PHILIPPICA XIV.
A R G U M E N T U M.

Allatis de praelio ad Mutinam commisso, Antonioque victo literis consulum, & Caesaris, M. Cornutus, praetor urbanus, qui consulare munus, absensibus consulibus, more majorum sustinebat, cum senatum vocasset, easque literas recitasset, sententias rogavit. Quid alii censuerint, qui ante Ciceronem rogati sunt, obscurum est: unus tamen ex iis, redeundum, sagis depositis, ad rogas, idemque fortasse, decernendam consulibus & Caesari supplicationem, censuit. Sententia vero Ciceronis haec fuit: non esse mutandum vestitum, nisi D. Bruto, cujus causa saga sumpta essent, liberato: Antonium, qui quae una essent, hostes iudicandos: supplicationem quinquaginta dierum communiter tribus ducibus decernendam: milites eos, qui pro republica pugnantibus inveniunt, monumento quam amplissimo coonestandos, quaeque iis praemia senatus promiserat, ea parentibus, liberis, conjugibus, fratribus eorum persolvenda. MANUT.

I. I, ut ex literis, quae recitatae sunt, Patres conscripti, sceleratissimorum hostium exercitum casum, suscipere cognovi; sic id, quod & omnes maxime optamus, & ex ea victoria, quae parata est, consecutum arbitramur, D. Brutum egressum iam Mutina esse cognovissem: propter cuius periculum ad saga issemus, propter eiusdem salutem redeundum ad pristinum vestitum sine ulla dubitatione censerem. Ante vero, quam sit ea res, quam avidissime civitas expectat, allata, laetitiae usus satis est maximae praclarissimae-

maeque pugnae: reditum ad vestitum consecratae victoriae retinere. Confectio autem huius belli est D. Bruti salus.

Quae autem est ista sententia, ut in hodiernum diem vestitus mutetur, deinde cras sagati prodeamus? Nos vero cum semel ad eum, quem cupimus, optamusque, vestitum redierimus, id agamus, ut eum in perpetuum retineamus. Nam hoc quidem cum turpe est, tum ne diis quidem immortalibus gratum, ab eorum aris, ad quas rogati adierimus, ad saga fumenda discedere.

Atque animadverto, Patres conscripti, quosdam huic favere sententiae: quorum ea mens, idque consilium est, ut, cum videant, gloriosissimum illum D. Bruto futurum diem, quo die, propter eius salutem redierimus ad vestitum, hunc ei fructum eripere cupiant, ne memoriae, posteritatique prodatur, propter unius civis periculum populum Romanum ad saga iisse, propter eiusdem salutem redisse ad togas. Tollite hanc; nullam tam pravam sententiae causam reperietis. Vos vero, P. C. conservate auctoritatem vestram, manete in sententia, teneate vestra memoria, quod saepe ostendistis, huius totius belli in unius viri fortissimi & maximi vita positum esse discrimen.

II. Ad D. Brutum liberandum legati missi, principes civitatis, qui illi hosti ac parricidae denuntiarent, ut a Mutina discederet: eiusdem D. Bruti conservandi gratia consul sortitu ad bellum profectus A. Hirtius; cujus imbecillitatem valetudinis animi virtus & spes victoriae confirmavit: Caesar, cum exercitu per se comparato, a primis pestibus rempublicam liberasset, ne quid postea sceleris oriretur, profectus est ad eundem Brutum liberandum, vicitque dolorem aliquem domesticum patriae caritate. Quid C. Pansa egit aliud delectibus habendis, pecuniis comparandis, senatus-consultis faciendis gravissimis in Antonium, nobis cohortandis, populo Romano ad causam libertatis vocando, nisi ut D. Brutus liberaretur? a quo populus Romanus frequens ita salutem D. Bruti una voce depoposcit, ut eam non solum commodis suis, sed etiam necessitati victus anteferet. Quod sperare nos quidem debemus, Patres conscripti, aut inibi esse, aut jam esse consecutum: sed

spei

spei fructum rei convenit, & eventui reservari, ne aut deorum immortalium beneficium festinatione præripuisse, aut vim fortunæ stultitia contempnisset videamur. Sed quoniam significatio vestra satis declarat, quid hac de re sentiatis: ad literas veniam, quæ sunt a consulibus & a prætoribus missæ, si pauca ante, quæ ad ipsas literas pertineant, dixerō.

III. Imbuti sanguine gladii, Patres conscripti, legionum, exercituumque nostrorum, vel madefacti potius¹ duobus consulibus, tertio Cæsaris prælio. Si hostium fuit ille sanguis, summa militum pietas: nefarium scelus, si civium. Quousque igitur is, qui omnes hostes scelere superavit, nomine hostis carebit? nisi mucrones etiam nostrorum militum tremere vultis, & dubitare, utrum in cive, an in hoste figantur. Supplicationem decernitis: hostem non appellatis. Gratæ vero nostræ diis immortalibus gratulationes erunt, gratæ victimæ, cum interfecta sit civium multitudo. *De improbis*, inquit, & *audacibus*. Nam sic eos appellat clarissimus vir²: quæ sunt urbanarum maledicta litium, non iniuste belli internecini notæ³. Testamenta, credo, subjiciunt; aut ejiciunt vicinos; aut adolescentulos circumscribunt. His enim vitii affectos & talibus, malos, & audaces appellare consuetudo solet.

Bellum inexpiabile infert quatuor consulibus⁴ unus omnium latronum teterrimus: gerit idem bellum cum senatu, populoque Romano: omnibus (quanquam ruit ipse suis cladibus) pestem, vastitatem, cruciatum, tormenta denuntiat: Dolabella ferum & immane facinus, quod nulla barbaria posset agnoscere, id suo consilio factum esse testatur: quæque esset facturus in hac urbe, nisi eum hinc ipse Jupiter ab hoc templo atque mœnibus repulisset, declaravit in Parmensium calamita-

¹ *Vel madefacti potius*] Minus est, madefacti, quam, imbuti. Correctione usus est, ut legionum gladios nondum fatiatos esse ostenderet hostium sanguine. *Manus.*

² *Clarissimus vir*] Qui supplicationem decreverat: P. Servilius. *Idem.*

³ *Non iniuste belli internecini notæ*] Sic habent libri aliquot vulgati, & ita colliderunt Ferrarius, & Faernus. Marcus autem sic: *non iniuste belli internecini notæ*. Quod minus

probo. Cujacius autem Observ. lib. 1. cap. 2. totum hunc locum suspicatur ita esse legendum, *non iniuste belli notæ internecini testamenta, credo, subjiciunt*. Est autem testamentum internecinum, propter quod dominus necatus est, ut docet Festus. *Lambin.*

⁴ *Quatuor consulibus*] Panisæ & Hirtio consulatum gerentibus: Bruto & Planco consulibus designatis. *Manus.*

te, quos, optimos viros, honestissimosque homines, maxime cum auctoritate hujus ordinis, populi que Romani dignitate conjunctos, crudelissimis exemplis interemit⁵ propudium illud & portentum L. Antonius, insigne odium omnium hominum, vel, si etiam dii oderint quos oportet, omnium deorum. Refugit animus, Patres conscripti, eaque dicere reformidat, quæ L. Antonius in Parmensium liberis & conjugibus effecerit. Quas enim turpitudines Antonii libenter subierunt, easdem per vim lætantur aliis se intulisse. Sed vis calamitosa est, quam illis intulerunt: libido flagitiosa, qua Antoniorum oblita est vita.

IV. Est igitur quisquam, qui hostes appellare non audeat, quorum scelere crudelitatem Chartagenensium victam esse fateatur? qua enim in urbe tam immanis Annibal capta, quam in Parma surrepta Antonius? nisi forte hujus coloniæ & cætararum, in quas eodem est animo, non est hostis Antonius putandus. Si vero coloniarum & municipiorum sine ulla dubitatione hostis est, quid tandem hujus cæsaris urbis, quam ille ad explendas egestates latrocinii sui concupivit? quam jam peritus metator & callidus decempeda sua Saxa diviserat? Recordamini, per deos immortales! Patres conscripti, quid hoc biduo timuerimus a domesticis hostibus, rumoribus improbissimis dissipatis. Quis liberos, quis conjugem adspicere poterat sine fletu? quis domum? quis testam? quis larem familiarem? Aut foedissimam mortem omnes, aut miserabilem fugam cogitabant. Hæc a quibus timebantur, eos hostes appellare dubitamus? Gravius si quis attulerit nomen, libenter assentiar: hoc vulgari contentus vix sum, levioere non utar.

Itaque cum supplicationes justissimas ex iis literis, quæ recitatae sunt, decernere debeamus, Serviliusque decreverit: augebo omnino numerum dierum, præsertim cum non uni, sed communiter tribus ducibus sint decernendæ. Sed hoc primum faciam, ut imperatores appellem eos, quorum virtute, consilio, felicitate, maximis periculis servitutis atque interitus liberati sumus. Etenim cui viginti his annis supplicatio decreta

Tom. VI.

D d d d

est,

⁵ *Crudelissimis exemplis interemit*] Iis tormentis excruciatos, quæ exemplo esse possent, *Manus.*

est, ut non imperator appellaretur, aut minimis rebus gestis, aut plerumque nullis? Quamobrem aut supplicatio ab eis, qui ante dixit, decernenda non fuit: aut uisus honores per uulgatusque tribuendus iis, quibus etiam novi & singulares debentur.

V. At si quis Hispanorum, aut Gallorum, aut Thracum mille aut duo millia occidisset, non eum hac consuetudine, quæ increbuit, imperatorem appellaret senatus? tot legionibus caesis, tanta multitudine interfecta, hostium dico; ita, inquam, hostium, quamvis hoc isti hostes domestici nolint, clarissimis ducibus supplicationum honore tribuemus, imperatorum nomen adimemus? Quanto enim honore, lætitia, gratulatione in hoc templum ingredi debent illi ipsi hujus urbis liberatores, cum hesterno die propter eorum res gestas me ostantem & prope triumphantem, populus Romanus in Capitolium domo tulerit, domum inde reduxerit? Is enim demum est, mea quidem sententia, justus triumphus ac verus: cum bene de republica meritis testimonium a consensu civitatis datur. Nam siue in communi gaudio populi Romani uni gratulabantur, magnum iudicium: siue gratias agebant, eo majus: siue utrumque, nihil magnificentius excogitari potest.

Tu igitur ipse de te? dixerit quispiam. Et quidem inuitus: sed injuriæ dolor facit me, præter consuetudinem, gloriosum. Nonne satis est ab hominibus virtutis ignaris gratiam bene merentibus non referri? etiam in eos, qui omnes suas curas in reipublicâ salute desigunt, crimen inuidiæque quaeritur? Scitis enim per hos dies creberrimum fuisse sermonem, me pridie Vinalia⁶, qui dies hodie est, cum fascibus descensurum. In aliquem credo hoc gladiatorem, aut latronem, aut Catilinam esse confectum, non in eum, qui, ne quid tale

⁶ Pridie Vinalia] Vulgo, per Idus Quintas. Hic dies quo senatus propter consulum, Cæsarisque literas habitus est, fuit xi. Kal. Maji, ut ex epist. ad M. Brutum liquet: scripsit enim ad eum Cicero, nuncium victoriæ xxi. Kal. Maji allatum esse. Postridie autem senatus fuit. Qui potest igitur locum habere mentio Quintillii mensis? Hoc Ferrarius cum vidisset, opem a conjectura quaesivit, & pro Per Idus Quintas, legendum putavit Pridie Vi-

nalis: nam Vinalia fuerit x. Kal. Maji. Acute Ferrarius: nec ego dissentio, quanquam non omnis ejusmodi conjectura est, ut scopum veritatis attingat. *Man.* Ferrarii conjecturam receperant ante nos Muretus & Lambinus. Quare non erat cur vulgata lectio, quam vitiosam esse nemo non videt, hic retineretur. Nemo interpretum hæc melius explicavit, quam Fabricius in *Ciceronis Historiæ*. Olivet.

tale in republica fieri posset, effecerit. An ut ego, qui Catilinam hæc molientem sustulerim, everterim, affixerim, ipse existerem repente Catilina? Quibus auspiciis istos fasces augur acciperem? quatenus haberem? cui traderem? quemquamne fuisse tam sceleratum, qui hoc fingeret? tam furiosum, qui crederet? Unde igitur ista suspicio, vel potius unde iste sermo?

VI. Cum, ut scitis, hoc triduo, vel quatruduo, tristis a Mutina fama manaret; inflati lætitia atque insolentia impij cives, unum se in locum ad illam curiam, suis potius, quam reipublicæ infelicem⁷, congregabant. Ibi cum consilium inirent de cæde nostra, partirenturque inter se, qui Capitolium, qui Rostra, qui urbis portas occuparent: ad me concurrunt futurum civitatis putabant. Quod ut cum invidia mea fieret, & cum vitæ etiam periculo, famam istam fascium dissipaverunt: fasces ipsi ad me delaturi fuerunt. Quod cum esset quasi mea voluntate factum, tum in me impetus conductorum hominum, quasi in tyrannum, parabat: ex quo cædes esset vestrum omnium consecuta. Quæ res patefcit, Patres conscripti: sed suo tempore totius hujus sceleris fons aperietur⁸.

Itaque P. Apulejus, tribunus plebis, meorum omnium consiliorum, periculorumque jam inde a consulatu meo testis, conscius, adjutor, dolorem ferre non potuit: doloris mei concionem habuit maximam, populo Romano unum atque idem sentiente. In qua concione cum me, pro summa nostra conjunctione & familiaritate, liberare suspicione fascium veller, una voce cuncta concio declaravit, nihil esse a me unquam de republica nisi optime cogitatum. Post hæc habitam concionem, duabus, tribusve horis, optatissimi nuntii & literæ venerunt:

D d d d 2

⁷ Ad illam curiam suis potius quam reipublicæ infelicem] Qui curiam Pompejanam, quod in ea Cæsar interfectus fuisset, infelicem ex eo nominaverunt, hoc videlicet significare volebant, eam reipublicæ infelicem fuisse: utpote in qua patri patriæ nex allata esset. At Cicero eam eis potius infelicem esse ait, qui partes illas foreverent, & ut Cæsar fecerat, reipublicæ opprimere molirentur. Itaque quod in alijs legebatur, *viribus suis*, aut *viris suis*,

aut *viris suis*: addita hæc erant ab iis, qui, quam vim haberet illud, *suis*, non videbant. *Muretus*.
⁸ Fons aperietur] Fontem hujus sceleris virum consularem, virtuti & gloriæ Ciceronis invidentem, ea, quæ sequuntur, ostendunt: etque non in quemquam magis, quam in Q. Fulvium Calenum, Antonii procuratorem, defensorumque perpetuum, suspicio cadit. *Muretus*.

nerunt: ut idem dies non modo me iniquissima invidia liberarit, sed etiam celeberrima populi Romani gratulatione auerit.

Hæc interposui, Patres conscripti, non tam ut pro me dicerem, (male enim mecum ageretur, si parum vobis essem sine defensione purgatus) quam ut quosdam nimis jejuno animo & angusto monerem, id quod semper ipse fecissem, uti excellentium civium virtutem imitatione dignam, non invidia putarent. Magnus est in republica campus, ut sapienter dicere Crassus solebat. Multis apertus cursus ad laudem.

VII. Utinam quidem illi principes viverent, qui me post meum consulatum, cum iis ipse cederem, principem non inviti videbant! Hoc vero tempore in tanta inopia constantium & fortium consularium, quo me dolore affici creditis, cum alios male sentire, alios nihil omnino curare videam, alios parum constanter in suscepta causa permanere, sententiamque suam non semper utilitate reipublicæ, sed cum spe, tum timore moderari? Quod si quis de contentione principatus laborat, quæ nulla esse debet: stultissime facit, si vitis cum virtute contendit. Ut enim cursu cursus, sic in viris fortibus virtute superatur. Tu, si ego de republica optime sentiam: ut me vincas, ipse pessime senties? aut, si ad me bonorum concursus fieri videbis, ad te improbos invitabis? nollem, primum reipublicæ causa: deinde etiam dignitatis tuæ. Sed, si principatus ageretur, quem nunquam expetivi, quid tandem mihi esset optatius? Ego enim malis sententiis vinci non possum, bonis forsitan possum, & libenter.

Hæc populum Romanum videre, animadvertere, judicare, quidam moleste ferunt. Poteratne fieri, ut non perinde homines de quoque, ut quisque mereretur, judicarent? Ut enim de universo senatu populus Romanus verissime judicat, nullis reipublicæ temporibus hunc ordinem firmiorem atque fortiorem fuisse, sic de unoquoque nostrum, & maxime qui hoc loco sententias dicimus, sciscitantur omnes, avent audire, quid quisque senserit. Ita de unoquoque, ut quemque meritum arbitrantur, existimant. Memoria tenent, me ante diem XIII.

Kal.

Kal. Jan. principem revocandæ libertatis fuisse: me ex Kal. Jan. ad hanc horam invigilasse reipublicæ: meam domum, measque aures dies, noctes, omnium præceptis, monitiisque patuisse: meis literis, meis nuntiis, meis cohortationibus omnes, qui ubique essent, ad patriæ præsidium excitatos: meis sententiis a Kalendis Januariis nunquam legatos ad Antonium: semper illum hostem, semper hoc bellum: ut ego, qui omni tempore veræ pacis auctor fuisset, huic essem nomini pestiferæ pacis inimicus. Idem Ventidium, cum alii tribunum plebis voluissent; non ego semper hostem? Has in sententias meas si consules designati? discessionem facere voluissent, omnibus istis latronibus auctoritate ipsa senatus jam pridem de manibus arma cecidissent.

VIII. Sed, quod tum non licuit, Patres conscripti, id hoc tempore non solum licet, verum etiam necesse est, eos, qui re sunt hostes, verbis notari, sententiis nostris hostes judicari. Antea cum hostem, aut bellum nominassem, semel & sæpius sententiam meam de numero sententiarum sustulerunt. Quod in hac causa jam fieri non potest. Ex literis enim C. Panfæ, A. Hirtii consulum, C. Cæsaris proprætoris, de honore diis immortalibus habendo sententias diximus. Supplicationem modo qui decrevit, idem imprudens hostes judicavit. Nunquam enim in civili bello supplicatio decreta est. Decretam dico? ne victoris quidem literis postulara est.

Civile bellum consul Sylla gessit: legionibus in urbem adductis, quos voluit, expulit: quos potuit, occidit: supplicationis mentio nulla. Grave bellum Octavianum insecutum est: supplicatio Cinnæ nulla victoris. Cinnæ victoriam imperator ultus est Sylla: nulla supplicatio decreta a senatu. Ad te ipsum, P. Servili, num misit ullas collega literas de illa calamitiosissima pugna Pharsaliæ? num te de supplicatione voluit referre? profecto noluit. At misit postea de Alexandria, de Pharnace. Pharsaliæ vero pugnae ne triumphum quidem egit. Eos enim cives pugna illa sustulerat, quibus non modo vivis,

sed

o Consules designati] Cum de sententiis ac vereor, ne verbum, designati, additum ex loquatur, quas a Kal. Jan. dixit, miror cur iustitia sit interpretis imperiti. Manur. designati consules Panfa & Hirtius vocentur:

sed etiam victoribus, & incolumis, & florens civitas esse posset. Quod idem contigerat superioribus bellis civilibus. Nam mihi consuli supplicatio, nullis armis sumptis, non ob cadem hostium, sed ob conservationem civium, novo & inaudito genere, decreta est. Quamobrem aut supplicatio ob rempublicam pulcherrime gestam postulantis vestris imperatoribus deneganda est, quod præter Gabinium contigit nemini: aut, supplicatione decernenda, hostes eos, de quibus decernitis, judicetis necesse est.

IX. Quod ergo ille re, id ego etiam verbo; cum imperatores eos appello, hoc ipso nomine & eos, qui jam devicti sunt, & eos qui superant, hostes judico, cum victores appello imperatores. Quomodo enim potius Panfam appellem? etsi habet honoris nomen amplissimi. Quo Hirtium? est ille quidem consul: sed alterum nomen beneficii est populi Romani; alterum, virtutis atque victoriæ. Quid? Cæsarem, deorum beneficio reipublicæ procreatum, dubitemne appellare imperatorem? qui primus Antonii immanem & scdam crudelitatem non solum a jugulis nostris, sed etiam a membris & visceribus avertit. Unius autem diei quot & quantæ virtutes, dii immortales, fuerunt!

Princeps enim omnium Panfa prælii facienti, & cum Antonio configendi fuit, dignus imperator legione Martia, digna legio imperatore. Cujus si acerrimum impetum cohibere Panfa potuisset, uno prælio confecta res esset. Sed cum libertatis avida legio effrenatus in aciem hostium irrupisset, ipseque in primis Panfa pugnaret, duobus periculosis vulneribus acceptis, sublatus e prælio, reipublicæ vitam reservavit. Ego vero hunc non solum imperatorem, sed etiam clarissimum imperatorem judico: qui cum aut morte, aut victoria se satisfacturum reipublicæ spondisset; alterum fecit, alterius dii immortales omen avertant!

X. Quid dicam de Hirtio? qui, re audita, e castris duas legiones eduxit incredibili studio atque virtute, quartam illam, quæ, relicto Antonio, se olim cum Martia legione conjunxit, & septimam, quæ constituta ex veteranis, docuit illo

proc-

prælio, militibus iis, qui Cæsaris beneficia servassent¹⁰, senatus populique Romani carum nomen esse. His viginti cohortibus, nullo equitatu, Hirtius ipse aquilam quartæ legionis cum inferret, qua nullius pulchriorem¹¹ speciem imperatoris accepimus, cum tribus Antonii legionibus equitatuque confligit, hostesque nefarios, huic Jovi maximo, cæterisque deorum immortalium templis, urbis testis, libertati populi Romani, nostræ vitæ sanguinique imminentes, prostravit, fudit, occidit; ut cum admodum paucis, nocte testus, metu perterritus, princeps latronum duxque fugerit. O solem ipsum beatissimum, qui antequam se abderet, fratris cadaveribus paricidarum, cum paucis fugientem vidit Antonium!

An vero quisquam dubitabit appellare Cæsarem imperatorem? Ætas ejus certe ab hac sententia neminem deterrebit, quandoquidem virtute superavit ætatem. Ac mihi semper eo majora beneficia C. Cæsaris visa sunt, quo minus erant ab ætate illa postulanda: cui cum imperium, eodem tempore etiam spem nominis ejus¹² deferebamus: quod, cum est secutus auctoritatem nostri decreti, rebus gestis suis comprobavit. Hic ergo adolescens maximi animi, ut verissime scribit Hirtius, castra multarum legionum paucis cohortibus tutatus est, secundumque prælium fecit. Ita trium imperatorum virtute, consilio, felicitate, uno die locis pluribus respublica est conservata.

XI. Decerno igitur eorum trium nomine quinquaginta dierum supplicationes; quas ut honorificentissimis verbis consequi potero, complectar ipsa sententia¹³. Est autem fidei, pietatisque

¹⁰ Qui Cæsaris beneficia servassent] Nam qui ea comederant, rerum novarum studio tenebantur, Philipp. xi. & xii. Masut.

¹¹ Qua nullius pulchriorem] Hoc ait, Imperatoris speciem nullam pulchriorem esse, quam inferentis aquilam. Anonym.

¹² Spem nominis ejus] Imperator ut appellaretur, cum haberet imperium. Ferr.

¹³ Quas ut honorificentissimis verbis consequi potero, complectar ipsa sententia] Quid sit supplicationes sententia compleri, id quidem me ignorare fateor. Sed causas supplicationum sententia compleri, quid noter, norunt

omnes, qui Latine sciunt. Et sic omnino cum Mureto legendum, qui procul dubio id in antiquis membranis reperit. Has causas, cur tam honorificis verbis eos prosequatur, commemorat in ultimo hujus orationis capite. Grævius. Et plana & Latina est Mureti lectio: Decerno igitur... supplicationes: causas ut honorificentissimis verbis consequi potero, complectar ipsa sententia. Fidem tamen obligavi quatuor editoribus optimis, qui eam nesciunt. Itaque habeo quod edam cum cæteris, & quod cum Mureto sentiam. Olivæus,

tisque nostræ, declarare fortissimis militibus, quam memores simus, quamque grati. Quamobrem promissa nostra, atque ea, quæ legionibus, bello confecto, tributuros nos spondimus, hodierno senatus-consulto renovanda censo. Æquum est enim, militum, talium præsertim, honorem conjungi.

Atque utinam, Patres conscripti, civibus omnibus solvere nobis præmia liceret! quanquam nos ea, quæ promissimus, studiose cumulata reddemus. Sed id quidem restat, ut spero, victoribus, quibus senatus fides præstatur¹⁴: quam quidem cum difficillimo reipublicæ tempore secuti sunt, eos nunquam oportebit consilii sui poenitere. Sed facile est bene agere cum iis, a quibus etiam tacentibus flagitari videmur. Illud admirabilius, & majus, maximeque proprium senatus sapientis est, grata eorum virtutem memoria prosequi, qui pro patria vitam profuderunt. Quorum de honore utinam mihi plura in mentem venirent! duo certe non præteribo, quæ maxime occurrunt: quorum alterum¹⁵ pertinet ad virorum fortissimorum gloriam sempiternam, alterum¹⁶ ad leniendum mœrorem & luctum proximorum.

XII. Placet igitur mihi, Patres conscripti, legionis Martiæ militibus, & eis, qui una pugnantes occiderunt, monumentum fieri quam amplissimum. Magna atque incredibilia sunt in rempublicam hujus merita legionis. Hæc se prima latrocinio abrupit Antonii: hæc tenuit Albam: hæc se ad Cæsarem contulit: hanc imitata quarta legio parem virtutis gloriam consecuta est. Quarta victrix desiderat neminem: ex Martia nonnulli in ipsa victoria concenterunt. O fortunata mors! quæ naturæ debita, pro patria est potissimum reddita.

Vos vero patriæ natos judico; quorum etiam nomen a Marte est: ut idem deus urbem hanc gentibus, vos huic urbi genuisse videatur. In fuga, fœda mors est: in victoria, gloriosa. Etenim Mars ipse ex acie fortissimum quemque pigneri¹⁷ solet. Illi igitur impii, quos cecidistis, etiam ad infe-

¹⁴ Quibus senatus fides præstatur] Ut de solutione non dubitent. Præstatur autem & superiore S. C. quo promissus, & hoc hodierno, quo promissa renovantur. *Man.*
¹⁵ Alterum] Monumentum amplissimum. *Id.*

¹⁶ Alterum] Ut quæ ipsi promissa fuerant, ea parentibus, liberis, conjugibus eorum tribuantur. *Idem.*

¹⁷ Pigneri] Sibi quasi suos assumere. Nam in acie fortissimi quique moriuntur, *Man.*

ros poenas parricidii luent: vos vero, qui extremum spiritum in gloria effudistis, piorum estis sedem & locum consecuti. Brevis a natura nobis vita data est: at memoria bene redditæ vitæ sempiterna. Quæ si non esset longior, quam hæc vita; quis esset tam amens, qui maximis laboribus & periculis ad summam laudem gloriamque contenderet?

Actum igitur præclare vobiscum, fortissimi dum vixistis, nunc vero etiam sanctissimi milites, quod vestra virtus nec oblivione eorum, qui nunc sunt, nec reticentia posterorum infepulta esse poterit; cum vobis immortale monumentum suis pene manibus senatus, populusque Romanus extruxerit. Multi sæpe exercitus Punicis, Gallicis, Italicis bellis, clari & magni fuerunt: nec tamen ullis tale genus honoris tributum est. Atque utinam majora possemus, quandoquidem a vobis maxima accepimus! Vos ab urbe furentem Antonium avertistis: vos redire molientem repulistis. Erit igitur extructa moles¹⁸ opere magnifico, incisæque literæ, divinæ virtutis testes sempiternæ: nunquam de vobis, eorum, qui aut videbunt vestrum monumentum, aut audient, gratissimus sermo conticescet. Ita pro mortali conditione vitæ immortalitatem estis consecuti.

XIII. Sed quoniam, Patres conscripti, gloriæ munus optimis & fortissimis civibus monumenti honore persolvitur, consolemur eorum proximos, quibus optima est hæc quidem consolatio: parentibus, quod tanta reipublicæ præsidia genuerunt: liberis, quod habebunt domestica exempla virtutis: conjugibus, quod iis viris carebunt, quos laudare, quam lugere præstabit: fratribus, quod in se, ut corporum, sic virtutum similitudinem esse confident. Atque utinam his omnibus abstergere sletum sententiis nostris, consultisque possemus; vel aliqua talis his adhiberi publice posset oratio, qua deponerent mœrorem atque luctum, gauderentque potius, cum multa & varia impenderent hominibus genera mortis, id genus, quod esset pulcherrimum, suis obtigisse, eosque nec inhumatos esse, nec desertos: (quod tamen ipsum pro patria non misere-

Tom. VI.

E e e e

ran-

¹⁸ Erit igitur extructa moles] Multa sunt cles eos qui pro patria occubuerant, laudat in hujus orationis extremo, quæ conformata apud Thucydidem lib. II. *Muret.* videri possunt ad exemplum ejus, qua Peri-

randum putatur) nec dispersis bustis humili sepultura crematos, sed contextos publicis operibus atque muneribus, & aequae extructione, quæ sit ad memoriam æternitatis ara virtutis¹⁹.

Quamobrem maximum quidem solatium erit propinquorum, eodem monumento declarari, & virtutem suorum, & pietatem, & senatus fidem, & crudelissimi memoriam belli: in quo, nisi tanta militum virtus extitisset, parricidio M. Antonii nomen populi Romani occidisset. Atque etiam cenfeo, Patres conscripti, quæ præmia militibus promissimus nos, re publica recuperata, tributuros, ea vivis victoribusque cumulate, cum tempus venerit, persolvenda: qui autem ex iis, quibus illa promissa sunt, pro patria occiderunt, eorum parentibus, liberis, conjugibus, fratribus eadem tribuenda cenfeo.

XIV. Sed, ut aliquando sententia complectar, ita cenfeo: „ Cum C. Panfa, consul, imperator, initium cum hostibus „ confingendi fecerit; quo prælio legio Martia admirabili in- „ credibilique virtute libertatem populi Romani defenderit: „ quod idem legiones tironum²⁰ fecerint: ipseque C. Panfa, „ consul, imperator, cum inter media hostium tela versare- „ tur, vulnera acceperit: cumque A. Hirtius, consul, impe- „ rator, prælio audito & cognito, fortissimo præstantissimo- „ que animo exercitum castris eduxerit, impetumque in M. „ Antonium, exercitumque hostium fecerit, ejusque copias „ occisione occiderit, suo exercitu ita incolumi, ut ne unum „ quidem militem desideraverit: cumque C. Cæsar, impera- „ tor, consilio diligentiaque sua castra feliciter defenderit, co- „ piisque hostium, quæ ad castra accesserant, profligarit, oc- „ ciderit: ob eas res senatum existimare, & judicare, eorum „ trium imperatorum virtute, imperio, consilio, gravitate, „ constantia, magnitudine animi, felicitate, populum Roma- „ num fecidissima crudelissimaque servitute liberatum: cumque „ rempublicam, urbem, templa deorum immortalium, bona, „ for-

¹⁹ *Ara virtutis*] Cui inscribetur elogium, eorum virtutem immortalitati consecrans. Solebant enim in locis, ubi victoria erat parva, locari aræ, quibus inscribentur res in illo loco gestæ, & illorum laus, quorum virtute

gestæ erant, ut multis dudum docuerunt viri docti. *Grev.*

²⁰ *Legiones tironum*] Quatuor, ut scripsit Galba, quas ex delectu Italiae consul Panfa comparaverat. *Manutius.*

„ fortunamque omnium, liberosque conservarint dimicatione & „ periculo vitæ suæ: uti ob eas res bene, fortiter, feliciter- „ que gestas, C. Panfa, A. Hirtius, consules, imperatores, „ alter ambove, aut si aberunt, M. Cornutus²¹, prætor ur- „ banus, supplicationes per dies quinquaginta ad omnia pul- „ vinaria constituat. Cumque virtus legionum digna clarissimis „ imperatoribus extiterit, senatum, quæ sit antea pollicitus „ legionibus exercitibusque nostris, ea summo studio, repu- „ blica recuperata, persolutorum: cumque legio Martia prin- „ ceptis cum hostibus confixerit, atque ita cum majore nume- „ ro hostium contenderit, ut plurimos cæderent, caperent „ nonnullos: cumque sine ulla retractatione pro patria vitam „ profuderint: cumque simili virtute reliquarum legionum mili- „ tes pro salute & libertate populi Romani mortem appeti- „ verint: senatui placere, ut C. Panfa, A. Hirtius, consu- „ les, imperatores, alter ambove, si his videatur, iis, qui „ sanguinem pro vita, libertate, fortunisque populi Romani, „ pro urbe, templisque deorum immortalium profudissent, „ monumentum quam amplissimum locandum, faciendum cu- „ rent: quæstores urbis ad eam rem pecuniam dare, attribue- „ re, solve jubeant, ut extet ad memoriam posteritatis sem- „ piternam, ad scelus crudelissimorum hostium, militumque „ divinam virtutem: utque, quæ præmia senatus militibus „ ante constituit, ea solvantur eorum, qui hoc bello pro pa- „ tria occiderunt, parentibus, liberis, conjugibus, fratribus: „ eaque fratribus tribuantur, quæ militibus ipsis tribui oportet, si illi vixissent, qui morte vicerunt.

²¹ *M. Cornutus*] De quo Famil. ep. 12. lib. x. *Manut.*